

ВИДИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Розкрито сутність і значення класифікації. Визначено, що критеріями класифікації фінансових послуг є форма забезпечення фінансових послуг; діяльність з довірчого управління фінансовими активами; діяльність із залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо подальшого їх повернення; діяльність з надання коштів у позику; способи забезпечення виконання зобов'язань; діяльність з переказу коштів; діяльність, пов'язана зі страхуванням і накопичувальним пенсійним забезпеченням; професійна діяльність на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню; факторингова діяльність; діяльність з адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах.

Ключові слова: фінансові послуги, види, критерії, класифікація.

**Солошкіна Ірина
Володимирівна,**

кандидат юридичних
наук, доцент
кафедри державно-
правових дисциплін
юридичного
факультету
Харківського
національного
університету
імені В. Н. Каразіна

Ринок української економіки представлено низкою різноманітних фінансових послуг, що надаються відповідними фінансовими установами. Поняття, сутність та ознаки фінансових послуг неодноразово були предметом вивчення в працях таких науковців, як О. Бандурка, Н. Гавриленко, Н. Дроздова, В. Ільчук, С. Міщенко, С. Науменкова, Є. Сич та ін. Разом із тим комплексне дослідження теоретичних аспектів фінансових послуг було б неповноцінним без висвітлення питання щодо видів фінансових послуг та їх класифікації. Адже, як справедливо було зазначено, одним із методів дослідження певного явища чи предмета, що дозволяє більш ретельно пізнати його суттєві ознаки, постає наукова класифікація [1, с. 34]. Саме тому завданням цієї статті є визначення критеріїв класифікації фінансових послуг і наведення відповідних їх видів.

Вважаємо за доцільне у своєму дослідженні насамперед звернутися до етимологічного сенсу класифікації. Під останньою розуміють систему розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями; систему супідрядних понять (класів об'єктів) тієї чи іншої галузі знань або діяльності людини, що використовується як засіб для встановлення зв'язків між цими поняттями чи класами об'єктів [2, с. 544; 3, с. 357; 4, с. 115].

Класифікація – це науковий метод пізнання, в основі якого лежить логічна операція поділу обсягу

поняття. Як правило, підставою для класифікації обирають ознаки, суттєві для певного явища [5, с. 258]. Адже будь-яка класифікація, в основу якої покладено ознаку предмета, що є спільною для певної групи елементів цього предмета, дозволяє краще вивчити його властивості, більш правильно визначити цей предмет, встановити характер його зв'язків з іншими предметами [6, с. 103; 1, с. 34]. Наукова класифікація має велике значення для теоретичної та практичної діяльності людини: вона дозволяє групувати предмети, явища залежно від найрізноманітніших потреб пізнавальної діяльності людини й тим самим забезпечує вирішення різних теоретичних і практичних завдань [7, с. 20; 8, с. 14]. Отже, наукова класифікація фінансових послуг дозволить більш повно дослідити їх сутність, виявити їх взаємозв'язки і, як наслідок, дозволить більш цілеспрямовано та правильно вдосконалювати їх правове регулювання [9, с. 73–74; 1, с. 34].

Варто зазначити, що перелік фінансових послуг наведено в ст. 2 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року [10]. Разом із тим із цього приводу слід зауважити, що у вищенаведеному переліку нарівні з конкретними видами фінансових послуг також наводяться й загальні критерії класифікації фінансових послуг. Так, з аналізу вищенаведеної норми уявляється можливим виокремити такий критерій класифікації фінансових послуг, як *форма забезпечення розрахунків*. За цим критерієм можна виділити відповідні види фінансових послуг:

1) випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування;

2) кліринг – механізм, що включає збирання, сортування, реконсиляцію та проведення взаємозаліку зустрічних вимог учасників платіжної системи, а також обчислення за кожним із них сумарного сальдо за визначений період часу між загальними обсягами вимог і зобов'язань [11];

3) інші форми забезпечення розрахунків, до яких зокрема можна віднести:

– квайринг – послугу технологічного, інформаційного обслуговування розрахунків за операціями, що здійснюються з використанням електронних платіжних засобів у платіжній системі;

– емісію електронних платіжних засобів – проведення операцій з випуску електронних платіжних засобів певної платіжної системи;

– процесинг – діяльність, яка включає виконання за операціями з платіжними інструментами авторизації, моніторингу, збору, оброблення та зберігання інформації, а також надання обробленої інформації учасникам розрахунків і розрахунковому банку для проведення взаєморозрахунків у платіжній системі;

– розрахунково-касове обслуговування – послуги, що надаються банком клієнту на підставі відповідного договору, укладеного між ними, які пов'язані з переказом коштів із рахунку (на рахунок) цього клієнта, виданням йому коштів у готівковій формі, а також зі здійсненням інших операцій, передбачених договорами [11].

Ще одним критерієм класифікації фінансових послуг відповідно до

Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» є діяльність з довірчого управління фінансовими активами [10]. При цьому в літературі виділяють такі види фінансових послуг, пов'язаних із довірчим управлінням фінансовими активами:

- повне довірче управління, що передбачає вчинення довіреною особою дій щодо предмета довірчого управління самостійно в межах, визначених довірчим договором, з обов'язковим повідомленням довірителя про кожну здійснену дію;

- довірче управління за узгодженням – вчинення дій щодо предмета довірчого управління за умови обов'язкового попереднього узгодження з довірцем кожної вчиненої довіреною особою дії;

- довірче управління за наказом, що передбачає вчинення довіреною особою дій щодо предмета довірчого управління лише за умови видання довірцем наказу в формі та порядку, передбачених довірчим договором [12, с. 346].

Наступним критерієм класифікації фінансових послуг є діяльність з валютними операціями (обміном валют) [10]. Серед критеріїв класифікації фінансових послуг доцільно також виділяти такий, як залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо подальшого їх повернення. Так, відповідно до Положення «Про встановлення обмежень за суміщенням діяльності фінансових установ з надання певних видів фінансових послуг», що затверджено Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від

8 липня 2004 року № 1515, за вищеведеним критерієм можна виокремити такі види фінансових послуг:

- пряме залучення фінансових активів (цілеспрямована дія фінансової установи щодо отримання фінансових активів від фізичних та/або юридичних осіб);

- опосередковане залучення фінансових активів (цілеспрямована дія фінансової установи щодо отримання фінансових активів від фізичних та/або юридичних осіб через посередників, а також отримання залишків фінансових активів, які виникли в результаті здійснення звичайної господарської діяльності в інтересах цих осіб) [13].

Окрему групу фінансових послуг відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» становлять *фінансові послуги з надання коштів у позику, зокрема й на умовах фінансового кредиту* [10].

Залежно від способів забезпечення виконання зобов'язань виділяють такі фінансові послуги, як:

- 1) надання гарантій. Так, відповідно до ст. 200 Господарського кодексу України гарантія є специфічним засобом забезпечення виконання господарських зобов'язань шляхом письмового підтвердження (гарантійного листа) банком, іншою кредитною установою, страховою організацією (банківська гарантія) про задоволення вимог управленої сторони в розмірі повної грошової суми, зазначеної в письмовому підтвердженні, якщо третя особа (зобов'язана сторона) не виконає вказаного в ньому певного

зобов'язання або настануть інші умови, передбачені у відповідному підтвердженні [14];

2) поручительство (порука). Відповідно до ст. 553 Цивільного кодексу України за договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку [15].

Наступним критерієм класифікації фінансових послуг є *діяльність з переказу коштів*. При цьому можна виділити два види фінансових послуг, пов'язаних із переказом коштів, – міжбанківський та внутрішньобанківський перекази [16].

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» ще одну групу фінансових послуг становлять послуги у *сфері страхування й у системі накопичувального пенсійного забезпечення*.

Наступним критерієм класифікації фінансових послуг є *професійна діяльність на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню*. Так, відповідно до ст. 4 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30 жовтня 1996 року ліцензуванню підлягають такі види професійної діяльності на ринку цінних паперів:

1) брокерська діяльність – укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів (зокрема договорів комісії, доручення) щодо цінних паперів від свого імені (від імені іншої особи), за дорученням і за рахунок іншої особи;

2) дилерська діяльність – укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів щодо

цінних паперів від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу, крім випадків, передбачених законом;

3) андеррайтинг – укладення торговцем цінними паперами договорів щодо відчуження цінних паперів та/або здійснення дій чи надання послуг, пов'язаних із таким відчуженням, у процесі емісії цих цінних паперів за дорученням, від імені та за рахунок емітента на підставі відповідного договору з емітентом;

4) діяльність з управління цінними паперами – діяльність, яка провадиться торговцем цінними паперами від свого імені за винагороду протягом визначеного строку на підставі договору про управління передаваними йому цінними паперами та грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери, а також отриманими в процесі цього управління цінними паперами та грошовими коштами, які належать на праві власності установнику управління, в його інтересах або в інтересах визначених ним третіх осіб;

5) діяльність з управління активами – професійна діяльність учасника фондового ринку – компанії з управління активами, що провадиться нею за винагороду від власного імені або на підставі відповідного договору про управління активами, які належать інституційним інвесторам на праві власності;

6) діяльність з управління іпотечним покриттям – діяльність, що провадиться управителем іпотечно-го покриття від свого імені за винагороду протягом визначеного строку на підставі договору про управління іпотечним покриттям і передбачає

представництво інтересів власників іпотечних облігацій, здійснення контролю за додержанням умов заміни іпотечних активів чи включення нових іпотечних активів до складу іпотечного покриття, здійснення контролю за своєчасністю та повнотою здійснення емітентом платежів за звичайними іпотечними облігаціями, забезпечення відповідності іпотечного покриття вимогам законодавства, виконання інших функцій, визначених законодавством;

7) депозитарна діяльність депозитарної установи – діяльність з депозитарного обліку й обслуговування розміщення, обігу цінних паперів та операцій емітента щодо розміщених ним цінних паперів на рахунках у цінних паперах її депонентів;

8) діяльність зі зберігання активів інститутів спільного інвестування (документів, що підтверджують право власності на активи інститутів спільного інвестування), обслуговування операцій інститутів спільного інвестування та здійснення контролю за їх діяльністю у випадках і порядку, що визначені законом;

9) діяльність зі зберігання активів пенсійних фондів – діяльність з обслуговування пенсійного фонду відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [17];

10) діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку – діяльність фондової біржі зі створення організаційних, технологічних, інформаційних, правових та інших умов для збирання та поширення інформації щодо пропозицій цінних паперів та інших фінансових інструментів і попиту на них, проведення регулярних

біржових торгів цінними паперами й іншими фінансовими інструментами, централізованого укладання договорів щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів згідно з правилами, установленими такою фондовою біржею, зареєстрованими у встановленому законом порядку;

11) клірингова діяльність – діяльність з визначення зобов'язань, що підлягають виконанню за правочинами щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів, підготовка документів (інформації) для проведення розрахунків, а також створення системи гарантій з виконання зобов'язань за правочинами щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів [18].

В окрему групу фінансових послуг відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» слід виділити також *послуги, пов'язані з факторинговою діяльністю*, а саме:

1) фінансування клієнтів – суб'єктів господарювання, які уклали договір, з якого випливає право грошової вимоги;

2) набуття відступленого права грошової вимоги, зокрема права вимоги, яке виникне в майбутньому, до боржників – суб'єктів господарювання – за договором, на якому базується таке відступлення;

3) отримання плати за користування грошовими коштами, наданими в розпорядження клієнта, зокрема шляхом дисконтування суми боргу, розподілу відсотків, винагороди, якщо інший спосіб оплати не передбачено договором, на якому базується відступлення [19].

У науковій літературі розрізняють два основні види факторингу:

1) конвенційний, який є комплексною системою обслуговування клієнта та зосереджує бухгалтерські, юридичні, консультаційні та інші послуги;

2) конфіденційний, що обмежується тільки дисконтуванням рахунків-фактур [20, с. 186–187].

Наступним критерієм класифікації фінансових послуг є *діяльність з адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах*, яка передбачає:

– укладення договору з постачальником і визначення поточної ціни товару;

– ознайомлення клієнтів із внутрішніми правилами, умовами договору про адміністрування та надання клієнтам інформації, визначеної законодавством;

– укладення договорів про адміністрування;

– формування групи;

– повідомлення учасників групи про її створення;

– отримання ліцензіатом періодичних платежів і винагороди відповідно до умов договорів про адміністрування;

– ведення ліцензіатом реєстру учасників груп, а також обліку періодичних платежів учасників груп;

– придбання ліцензіатом товару та його розподіл між учасниками групи;

– передачу постачальником товару у власність отримувача товару;

– закриття групи [21].

Таким чином, класифікація фінансових послуг становить собою розподіл їх видів у певні групи відповідно

до роду та сфери діяльності фінансових установ. Критеріями класифікації фінансових послуг постають: форма забезпечення фінансових послуг; діяльність з довірчого управління фінансовими активами; діяльність із залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо подальшого їх повернення; діяльність з надання коштів у позику; способи забезпечення виконання зобов'язань; діяльність з переказу коштів; діяльність, пов'язана зі страхуванням і накопичувальним пенсійним забезпеченням; професійна діяльність на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню; факторингова діяльність; діяльність з адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах.

Список використаних джерел:

1. Данилюк Ю. В. Теоретичні засади конституційних правовідносин в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Данилюк Юрій Васильович. – К., 2009. – 203 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.] – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.

3. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : Юрид. думка, 2007. – 992 с.

4. Юридична енциклопедія : В 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 3 : К. – М. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2001. – 792 с.

5. Приймаченко Д. В. Адміністративна діяльність митних органів у сфері реалізації митної політики держави : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Приймаченко Дмитро Володимирович. – Дніпропетровськ., 2007. – 477 с.

6. Основин В. С. Советские государственно-правовые отношения / Основин В. С. – М.: Юридическая литература, 1965. – 168 с.
7. Каган М. С. Системное рассмотрение основных способов группировки / М. С. Каган // Философские и социологические исследования : сб. статей / отв. ред. Рожин В. П. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1977. – С. 17–28.
8. Яковець І. П. Первинна класифікація засуджених до позбавлення волі та їх розподіл в установи виконання покарань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Яковець Ірина Станіславівна. – Х., 2006. – 199 с.
9. Бутусова Н. В. Государственно-правовые отношения между Советским государством и личностью / Бутусова Н. В. – Воронеж : Изд. Воронежского ун-та, 1986. – 173 с.
10. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України : від 12 липня 2001 р. № 2664-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 1.
11. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України : від 5 червня 2001 р. № 2346-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 29. – Ст. 137.
12. Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Знання, 2010. – 532 с.
13. Про затвердження Положення про встановлення обмежень на суміщення діяльності фінансових установ з надання певних видів фінансових послуг : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України : від 8 липня 2004 р. № 1515 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 30. – Ст. 2047.
14. Господарський кодекс України : Закон України : від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, 19–20, № 21–22. – Ст. 144.
15. Цивільний кодекс України : Закон України : від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
16. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України : від 5 квітня 2001 р. № 2346-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 29. – Ст. 137.
17. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України : від 9 липня 2003 р. № 1057-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 47–48. – Ст. 372.
18. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України : від 30 жовтня 1996 р. № 44896-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 51. – Ст. 292.
19. Про віднесення операцій з фінансовими активами до фінансових послуг : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України : від 3 квітня 2009 р. № 231 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 32. – Ст. 1091.
20. Горбач Л. М. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. / Л. М. Горбач, О. Б. Каун. – К. : Кондор, 2006. – 436 с.
21. Про затвердження Ліцензійних умов провадження діяльності з адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах: Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : від 9 жовтня 2012 р. № 1676 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 84. – Ст. 3405.

Солошкина И. В. Виды и классификация финансовых услуг.

Раскрыта сущность и значение классификации. Определено, что критериями классификации финансовых услуг являются форма обеспечения финансовых услуг; деятельность по доверительному управлению финансовыми активами; деятельность по привлечению финансовых активов с обязательством относительно следующего их возвращения; деятельность по предоставлению средств взаем; способы обеспечения выполнения обязательств; деятельность по переводу средств; деятельность, связанная со страхованием и накопительным пенсионным обеспечением; профессиональная деятельность на рынке ценных бумаг, который подлежит лицензированию; факторинговая деятельность; деятельность по администрированию финансовых активов для приобретения товаров в группах.

Ключевые слова: финансовые услуги, виды, критерии, классификация

Soloshkina I. V. Types and classification of financial services.

Essence and value of classification is exposed. Certainly, that the criteria of classification of financial services is: form of providing of financial services; activity from the confiding management of financial assets; activity from bringing in of financial assets with an obligation in relation to their next returning; activity from the grant of facilities debt; methods of providing commitment; activity is from the transfer of costs; activity is related to insurance and story pension providing; professional activity is at the market of equities, which is subject licensing; activity from administration of financial assets for acquisition of commodities in groups.

Key words: financial services, types, criteria, classification.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2013